

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI FE'LLI FRAZELOGIZMLARNING TARJIMA QILISH USULLARI

Muxlisa Madrahimova

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tilidagi fe'lli frazeologizmlarning o'zbek tiliga tarjima qilish usullari batafsil tushuntirib o'tilgan. Bunga ko'ra ingliz tilidagi fe'lli frazeologizmlar o'zbek tiliga ma'noni aniqlash va kontekstual tahlil, Madaniy va stilistik omillar, Struktural farqlar, ekvivalent tanlash hamda mahalliyashtirish usullari orqali tarjima qilinadi.

Kalit so'zlar: frazeologik birlik, klassifikatsiya, birikma, so'z, semantika, grammatika, tushuncha, komponent, funksiya, tahlil, ma'no, tarjima, ekvivalent.

Abstract: This article provides a detailed explanation of the methods used to translate English verbal phraseological units into Uzbek. Accordingly, the translation of English verbal phraseological units into Uzbek involves the identification of meaning, contextual analysis, cultural and stylistic factors, structural differences, selection of equivalents, and localization methods.

Keywords: phraseological unit, classification, combination, word, semantics, grammar, concept, component, function, analysis, meaning, translation, equivalent.

Аннотация: В данной статье подробно объясняются методы перевода английских глагольных фразеологизмов на узбекский язык. Соответственно, перевод английских глагольных фразеологизмов на узбекский язык осуществляется через определение значения, контекстуальный анализ, культурные и стилистические факторы, структурные различия, выбор эквивалентов, а также методы локализации.

Ключевые слова: фразеологическая единица, классификация, сочетание, слово, семантика, грамматика, концепция, компонент, функция, анализ, значение, перевод, эквивалент.

Ingliz tili va o'zbek tilini o'zaro tarjima qilishda fe'lli frazeologizmlarni tahlil qilish muhim vazifa bo'lib, bu ikki tilning leksik-semantik xususiyatlarini, madaniy o'ziga xosliklarini va grammatik strukturalarini o'rganishni talab etadi. Fe'lli frazeologizmlar - bu ikki yoki undan ortiq so'zdan iborat, ma'nosi tarkibiy qismlarning to'plangan ma'nosidan farqli bo'lgan birikmalardir. Quyida ushbu jarayonning ba'zi jihatlari keltirilgan:

1. Ma'noni aniqlash va kontekstual tahlil

Fe'lli frazeologizmlarning tarjimasida asosiy qiyinchiliklardan biri ularning ma'nosini to'g'ri aniqlashdir. Bu jarayonda frazeologizm ishlatilayotgan kontekstni chuqur tahlil qilish talab etiladi. Masalan, ingliz tilidagi "kick the bucket" ifodasi "vafot etmoq" ma'nosini anglatadi va bu iborani o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilish uchun "vafot etmoq" yoki "olamdan o'tmoq" kabi ifodalar tanlanadi.

Fe'lli frazeologizmlarni tarjima qilish jarayonida ma'noni aniqlash va kontekstual tahlilning qanchalik muhimligini tushunish uchun ko'proq misollar va batafsil tushuntirishlar beramiz.

1. Ma'noni aniqlash

Fe'lli frazeologizmlar ma'nosini tushunish uchun ularning tarkibiy qismlariga va kengroq kontekstiga qarash kerak. Misollar orqali ko'rib chiqamiz:

Misol 1: “Kick the bucket”

- Ingliz tilida: He kicked the bucket last night.

- Ma'nosi: Vafot etdi.

- O'zbek tilida: U kecha vafot etdi.

Bu frazeologizmning tarkibiy qismlari (kick = tepmoq, bucket = paqir) uning asl ma'nosini bermaydi. Shuning uchun, bu yerda frazeologizmning butun ma'nosini aniqlash kerak.

Misol 2: “Break the ice”

- Ingliz tilida: She told a joke to break the ice.

- Ma'nosi: “Suhbatni boshlamoq” yoki “muhitni yumshatmoq.”

- O'zbek tilida: “U muhitni yumshatish uchun hazil qildi.”

Bu ifoda, ko'pincha, yangi odamlar orasida yoki noqulay muhitda suhbatni boshlash ma'nosini anglatadi.

2. Kontekstual tahlil

Fe'lli frazeologizmlar ko'pincha kontekstga bog'liq bo'lib, ular turli holatlarda turli ma'nolarni ifodalaydi. Misollar orqali ko'rib chiqamiz:

Misol 3: “Hit the sack”

- Ingliz tilida (uyquga ketish): “I am really tired. I think I'll hit the sack.”

- Ma'nosi: “Yotmoq.”

- O'zbek tilida: “Men juda charchadim; menimcha, yotaman.”

Bu ifoda, faqat uxlashni nazarda tutganda ishlatiladi. Shu sababli, kontekstni tushunish juda muhim.

Misol 4: “Burn the midnight oil”

- Ingliz tilida (kechasi kech qolib ishlash): “He had to burn the midnight oil to finish the project.”

- Ma'nosi: “Kecha bilan ishlamoq.”

- O'zbek tilida: “U loyihani tugatish uchun kecha bilan ishladi.”

Bu yerda ifoda kechasi kech qolib ishlashni anglatadi va shunga muvofiq tarjima qilinadi.

Bu ifoda biror sir yoki yashirin ma'lumotni oshkor qilishni bildiradi.

Fe'lli frazeologizmlar ko'pincha ko'chma ma'noda ishlatiladi va ularni tushunish uchun kengroq kontekstni ko'rish kerak. Tarjima jarayonida ushbu iboralar qanday qo'llanilganini to'g'ri aniqlash uchun kontekstual tahlil qilish juda muhim. Bunday tahlil qilinmasa, iboralar notog'ri tushunilishi yoki tarjima qilinishi mumkin.

Yuqoridagi misollarni ko'rib, ma'noni aniqlash va kontekstual tahlil qilish jarayonlari fe'lli frazeologizmlarni tarjima qilishda qanchalik muhim ekanligini ko'rish mumkin.

2. Madaniy va stilistik omillar

Frazeologik iboralar ko'pincha madaniy konnotatsiyalarga ega bo'lib, bu tarjimada muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ingliz tilidagi ba'zi frazeologizmlar o'zbek tilida ekvivalenti bo'lmasligi mumkin. Masalan, "the ball is in your court" iborasi sport konteksti bilan bog'liq bo'lib, "endi qaror sizga bog'liq" ma'nosini beradi. O'zbek tilida shunga o'xshash ifoda topilishi kerak yoki uning ma'nosi boshqa shaklda tushuntirilishi mumkin.

Ingliz va o'zbek tillarida fe'lli frazeologizmlarni tarjima qilishda madaniy va stilistik omillar muhim rol o'ynaydi. Har bir til o'ziga xos madaniy konnotatsiyalar va stilistik nuanslarga ega bo'lib, ularni hisobga olmaslik tarjimaning noto'g'ri yoki noaniq chiqishiga olib kelishi mumkin. Quyida ushbu omillarni kengroq va batafsilroq tahlil qilish uchun bir nechta misollar keltirilgan.

1. Madaniy omillar

Misol 1: "Take the bull by the horns"

- Ingliz tilida: "You need to take the bull by the horns and solve this problem."
- Ma'nosi: "Muammoni hal qilish uchun jasorat ko'rsatmoq."
- O'zbek tilida: "Siz jasorat ko'rsatib, bu muammoni hal qilishingiz kerak."

Bu frazeologizm g'arb madaniyatida keng tarqalgan, bu yerda ho'kiz bilan kurashish jasorat ramzi hisoblanadi. O'zbek madaniyatida bunday ibora ekvivalenti yo'q, shuning uchun uni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish emas, balki tushunchani yetkazish uchun mos variantni tanlash kerak.

Misol 2: "When pigs fly"

- Ingliz tilida: "He'll apologize when pigs fly."
- Ma'nosi: "Hech qachon bo'lmaydigan voqea haqida gapirmoq."
- O'zbek tilida: "U hech qachon uzr so'ramaydi."

Bu ibora haqiqatda hech qachon sodir bo'lmaydigan narsani ifodalash uchun ishlatiladi. O'zbek tilida shunga o'xshash "echki ko'kka chiqqanda" yoki "tuyaning dumi yerga tekkanda" kabi iboralar mavjud.

2. Stilistik omillar

Misol 3: "Hit the nail on the head"

- Ingliz tilida: "You really hit the nail on the head with that comment."
- Ma'nosi: "To'g'ri fikr bildirmoq."
- O'zbek tilida: "Siz haqiqatan ham to'g'ri fikr bildirdingiz."

Bu ibora kimgadir to'g'ri va aniq fikr bildirganini maqtash uchun ishlatiladi. Stilistik jihatdan, bu iborani o'zbek tilida yanada tabiiyroq va tushunarli shaklda ifodalash kerak.

Misol 4: "Under the weather"

- Ingliz tilida: "I'm feeling a bit under the weather today."

- Ma'nosi: "O'zimni yaxshi his qilmayapman."

- O'zbek tilida: "Bugun o'zimni yaxshi his qilmayapman."

Bu ibora salomatlik bilan bog'liq bo'lib, uni o'zbek tilida yanada aniq va tabiiy ifoda bilan tarjima qilish kerak. Stilistik jihatdan, "o'zimni yaxshi his qilmayapman" ifodasi tushunarli va mos keladi.

Madaniy va stilistik omillarni hisobga olish tarjima jarayonida juda muhim. Madaniy konnotatsiyalar tarjimini tushunarli va ma'nodor qilish uchun to'g'ri ekvivalentlarni tanlashga yordam beradi, stilistik omillar esa tilning o'ziga xosligini saqlab qolish va tabiiy ifodalashga imkon beradi. Fe'lli frazeologizmlarni tarjima qilishda bu jihatlar tarjimaning sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

3. Struktural farqlar

Ingliz va o'zbek tillari grammatik tuzilish jihatidan sezilarli darajada farq qiladi. Masalan, ingliz tilidagi "make up one's mind" ifodasi "qaror qabul qilmoq" ma'nosini anglatadi. Bu iborani o'zbek tiliga tarjima qilishda, grammatik strukturani saqlab qolish yoki o'zbek tilidagi tabiiyroq shaklga moslash kerak.

Ingliz va o'zbek tillaridagi fe'lli frazeologizmlarni tarjima qilishda struktural farqlar muhim ahamiyatga ega. Bu farqlar grammatik tuzilma, so'z tartibi va frazeologizmlarning ishlatilishida sezilarli bo'lishi mumkin. Quyida bu farqlarni kengroq va batafsilroq tahlil qilish uchun misollar keltirilgan.

1. Grammatik tuzilma farqlari

Misol 1: "Make up one's mind"

- Ingliz tilida: "She needs to make up her mind."

- Ma'nosi: "Qaror qabul qilmoq."

- O'zbek tilida: "U qaror qabul qilishi kerak."

Bu ibora ingliz tilida "make up" (yaratmoq) va "mind" (aql) fe'l va ot shakllarini o'z ichiga oladi. O'zbek tilida esa, "qaror qabul qilmoq" frazeologizmi ishlatiladi.

Misol 2: "Give someone a hand"

- Ingliz tilida: "Can you give me a hand with this?"

- Ma'nosi: "Yordam bermoq."

- O'zbek tilida: "Bunga yordam bera olasizmi?"

Ingliz tilida “give” (bermoq) va “hand” (qo'l) so'zlari ishlatiladi, bu esa o'zbek tilida “yordam bermoq” shaklida tarjima qilinadi. Bu yerda grammatik tuzilma va so'z birikmasi o'zgaradi.

2. So'z tartibi farqlari

Misol 3: “Look forward to”

- Ingliz tilida: “I look forward to meeting you.”

- Ma'nosi: “Uchrashishni intiqlik bilan kutmoq.”

- O'zbek tilida: “Men siz bilan uchrashishni intiqlik bilan kutaman.”

Ingliz tilida “look forward to” iborasi fe'ldan oldin qo'yilgan, o'zbek tilida esa “intiqlik bilan kutmoq” iborasi fe'ldan keyin keladi. Bu yerda so'z tartibi va tuzilma farqlanadi.

Struktural farqlar tahlilida ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologizmlarning grammatik tuzilmasi, so'z tartibi va ishlatilishi muhim ahamiyatga ega. Bu farqlarni hisobga olgan holda, fe'lli frazeologizmlarni to'g'ri tarjima qilish mumkin. Har ikki tilning o'ziga xosligi va qoidalarini hisobga olish orqali tarjima yanada aniq va tabiiy chiqadi.

4. Ekvivalent tanlash

Fe'lli frazeologizmlarni tarjima qilishda eng yaxshi usul ularning ekvivalentlarini topishdir. Ba'zan to'liq ekvivalent topish qiyin bo'lishi mumkin va bu holda ma'no yo'qotmaslik uchun maksimal darajada yaqin variantni tanlash kerak bo'ladi. Misol uchun, “break the ice” ifodasi “suhbatni boshlamoq” yoki “muhitni yumshatmoq” kabi tarjima qilinishi mumkin.

Ingliz va o'zbek tillarida fe'lli frazeologizmlarni tarjima qilishda ekvivalent tanlash muhim jarayon bo'lib, bu iboralarning to'liq ma'nosini va konnotatsiyasini saqlab qolishga yordam beradi. Quyida ekvivalent tanlashning kengroq va batafsil tahlili keltirilgan.

1. To'g'ridan-to'g'ri ekvivalentlar

“Burn the midnight oil”

- Ingliz tilida: “She burned the midnight oil to finish her assignment.”

- Ma'nosi: “Kecha bilan ishlamoq.”

- O'zbek tilida: “U topshirig'ini tugatish uchun kecha bilan ishladi.”

Bu yerda “burn the midnight oil” iborasi “kecha bilan ishlamoq” sifatida tarjima qilinadi, bu o'zbek tilida aniq ekvivalent hisoblanadi.

2. Yondosh ekvivalentlar

“Spill the beans”

- Ingliz tilida: “She accidentally spilled the beans about the surprise party.”

- Ma'nosi: “Sirni oshkor qilmoq.”

- O'zbek tilida: “U tasodifan syurpriz ziyofatini oshkor qildi.”

Bu ibora “sirni oshkor qilmoq” sifatida tarjima qilinadi, bu esa ma’noni to‘liq saqlab qoladi.

3. Kontekstual ekvivalentlar

“Bite the bullet”

- Ingliz tilida: “He decided to bite the bullet and accept the job offer.”

- Ma’nosi: “Qiyin qarorni qabul qilmoq” yoki “chidamoq.”

- O‘zbek tilida: “U qiyin qarorni qabul qilishga va ish taklifini qabul qilishga qaror qildi.”

Bu iboraning ma’nosi va konteksti o‘zbek tilida “qiyin qarorni qabul qilmoq” yoki “chidamoq” sifatida ifodalanadi.

“Let the cat out of the bag”

- Ingliz tilida: “He let the cat out of the bag about the new project.”

- Ma’nosi: “Yashirin ma'lumotni oshkor qilmoq.”

- O‘zbek tilida: “U yangi loyiha haqida yashirin ma'lumotni oshkor qildi.”

Bu ibora “yashirin ma'lumotni oshkor qilmoq” sifatida tarjima qilinadi.

5. Mahalliyashtirish

Tarjima jarayonida ba’zi frazeologizmlarni mahalliyashtirish talab etiladi, ya’ni ularni qabul qiluvchi til va madaniyatga moslash. Bu jarayon o'zbek tilidagi o'quvchi yoki tinglovchi uchun iboraning ma'nosini tushunarli va tabiiy qilishga yordam beradi.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi fe’lli frazeologizmlarni tarjima qilishda mahalliyashtirish muhim ahamiyatga ega. Mahalliyashtirish jarayoni iboralarni faqat tarjima qilish emas, balki ularni maqsadli tilning madaniy va kontekstual muhitiga moslashtirishni anglatadi. Quyida bu jarayonni kengroq va batafsilroq tahlil qilish uchun bir nechta misollar keltirilgan.

1. Mahalliyashtirilgan Ekvivalentlar

“Piece of cake”

- Ingliz tilida: “This exam was a piece of cake.”

- Ma’nosi: “Oson ish.”

- O‘zbek tilida: “Bu imtihon juda oson edi.”

Ingliz tilidagi “piece of cake” iborasi osonlik bilan bajariladigan narsani ifodalaydi. O‘zbek tilida bu ma’noni saqlab qolish uchun “juda oson” yoki “qo‘ldan keladigan ish” kabi ekvivalentlar ishlatiladi. Bu iborani o'zbek tilida mahalliyashtirish orqali tushunarli va tabiiy ifoda qilish mumkin.

2. Mahalliy madaniyatga moslash

“Break a leg”

- Ingliz tilida: “Break a leg in your performance tonight!”

- Ma'nosi: "Omad tilayman" yoki "Qoyil qoldir."
- O'zbek tilida: "Bugungi chiqishingizda omad tilayman!"

Ingliz tilida "break a leg" iborasi omad tilashni ifodalaydi, o'zbek tilida esa, "omad tilayman" sifatida tarjima qilinadi.

3. Kontekstga moslashtirish

"Hit the nail on the head"

- Ingliz tilida: "You hit the nail on the head with your comment."
- Ma'nosi: "To'g'ri fikr bildirmoq."
- O'zbek tilida: "Siz to'g'ri fikr bildirdingiz."

Bu ibora to'g'ri fikrni yoki aniq maqsadni ifodalaydi. O'zbek tilida "to'g'ri fikr bildirmoq" sifatida tarjima qilinadi.

Mahalliyashtirishga qo'shimcha misol:

"Cost an arm and a leg"

- Ingliz tilida: "That car costs an arm and a leg."
- Ma'nosi: "Juda qimmat bo'lmoq."
- O'zbek tilida: "Bu mashina juda qimmat."

Ingliz tilida "cost an arm and a leg" iborasi juda qimmat narxni ifodalaydi. O'zbek tilida bu iborani "juda qimmat" sifatida tarjima qilish orqali mahalliyashtirish mumkin.

Mahalliyashtirish tahlilida fe'li frazeologizmlarni to'liq ma'nosini, konnotatsiyasini va stilistikasini saqlab qolish uchun ularni maqsadli tilning madaniy va kontekstual muhitiga moslashtirish muhimdir. Har ikki tilning o'ziga xosligi va madaniy konnotatsiyalarini hisobga olgan holda, frazeologizmlarni tarjima qilish orqali til va madaniyatlar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash mumkin. Mahalliyashtirish jarayoni iboralarni aniq va tabiiy ifodalash imkonini beradi, bu esa tarjima qilingan matnning o'ziga xosligini saqlab qoladi.

Yuqoridagi fikrlarni inobatga olgan holda, ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi fe'li frazeologizmlarni tarjima qilish muhim va murakkab jarayon bo'lib, diqqat va mahoratni talab etadi. Buning uchun lingvistik bilimlar, madaniy tushuncha va tarjima texnikalarini yaxshi bilish zarur.